

Αν τα διακοσμητικά σχέδια της ελληνικής λαϊκής τέχνης ήταν μουσική, πως θα ακουγόταν;

If patterns in greekfolk art were music, what would they sound like?

Μαρία Πατιώ, Πειραματικό Σχολείο Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, Εκπαιδευτικός
Π.Ε.79.01 Μουσικής, mariapatio22.5@gmail.com

Maria Patio, Experimental School of Aristotle University of Thessaloniki, Music
Teacher, mariapatio22.5@gmail.com

Abstract: This publication aims in disseminating the experience of transforming patterns in greek folk art into melodies, as a good practice for teaching ostinato in Secondary Education. Across-curricular project is presented, which additionally exploit Information and Communication Technologies (I.C.T.). The project was implemented at the A' grade of Junior High School during the school years 2018-19 and 2019-20. Firstly, a clarification and analysis of terms is attempted, followed by a presentation of the songwriting software, which can be used in the context of digital literacy. Subsequently, the methodology and the return on experience from the implementation are presented. Finally, the conclusions and suggestions of the work are summarized.

Keywords: Melodic and rhythmic ostinato, patterns in greek folk art, graphic score, digital literacy in music.

Περίληψη: Η εργασία στοχεύει στη διάχυση της εμπειρίας μετασχηματισμού διακοσμητικών σχεδίων της ελληνικής λαϊκής τέχνης σε μελωδίες, η οποία αποκτήθηκε μέσω συγκεκριμένου σχεδίου εργασίας, ως καλής πρακτικής για τη διδασκαλία του οστινάτο στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Παρουσιάζεται ένα διαθεματικό παράδειγμα/σχέδιο εργασίας, το οποίο επιπρόσθετα αξιοποιεί τις Τεχνολογίες της Πληροφορίας και των Επικοινωνιών (Τ.Π.Ε.). Το σχέδιο εργασίας υλοποιήθηκε στην Α' Τάξη του Γυμνασίου, στο πλαίσιο του μαθήματος της μουσικής, κατά τα σχολικά έτη 2018-19 και 2019-20. Αρχικά, επιχειρείται η αποσαφήνιση και ανάλυση όρων και στη συνέχεια παρουσιάζεται το λογισμικό επεξεργασίας μουσικού κειμένου, που μπορεί να αξιοποιηθεί στο πλαίσιο της καλλιέργειας του ψηφιακού γραμματισμού. Τέλος παρουσιάζεται η μεθοδολογία, κατατίθεται η εμπειρία της υλοποίησης των σχεδίων εργασίας και συνοψίζονται τα συμπεράσματα και οι προτάσεις της εργασίας.

Λέξεις κλειδιά: Μελωδικό και ρυθμικό οστινάτο, διακοσμητικά σχέδια ελληνικής λαϊκής τέχνης, γραφική παρτιτούρα, ψηφιακός γραμματισμός στη μουσική.

1. Εισαγωγή

Η παρούσα εργασία επιχειρεί να εντάξει συνθετικά στη διδασκαλία του μαθήματος της μουσικής γνωστές θεωρίες μάθησης, διδακτικές τεχνικές και εκπαιδευτικές στρατηγικές. Η αξιοποίηση της συγκίνησης που προκαλεί η συνύπαρξη της μουσικής με την εικόνα, μπορεί να οδηγήσει τους/τις διδάσκοντες/ουσες στην ενορχήστρωση ενός ελκυστικού και δημιουργικού μαθήματος.

Συχνά λέγεται ότι οι μαθητές/τριες, οι νέοι/ες, είναι αποκομμένοι/ες από το παρελθόν. Όμως στο Αναλυτικό Πρόγραμμα των τάξεων του Γυμνασίου υπάρχει πρόνοια για την προσέγγιση των παιδιών στον λαϊκό πολιτισμό (π.χ. κείμενα νεοελληνικής λογοτεχνίας, μουσική, ιστορία, εικαστικά, οικιακή οικονομία).

Τα περισσότερα παιδιά έχουν ακούσει δημοτικά τραγούδια, χόρεψαν παραδοσιακούς χορούς, φόρεσαν μια παραδοσιακή φορεσιά σε κάποια εθνική επέτειο, είδαν παραδοσιακά κεντήματα, υφαντά, χαλιά στον κοινωνικό τους περίγυρο, πρόσεξαν ή όχι τα μοτίβι που επαναλαμβάνονταν σε αυτά, ταξίδεψαν στον υπέροχο κόσμο της φαντασίας και της ομορφιάς του ελληνικού παραμυθιού, στοιχεία σαφή ή μπερδεμένα, που μπορεί να σημαίνουν πολλά ή τίποτε. Η πρόκληση αυτής της εργασίας έγκειται στην ενσωμάτωση καινούριων γνώσεων στις παλαιότερες, στην επεξεργασία νέας ερμηνείας και στη δημιουργία καινοτόμων προτάσεων.

Τα παιδιά γοητεύονται από τα σχέδια, τα χρώματα, τη συμμετρία, την αρμονία της λαϊκής τέχνης. Υπάρχει η ανάγκη, να διατυπωθούν προτάσεις, ώστε να δώσουμε νέες προοπτικές, μετουσιώνοντας την εικόνα σε μουσικό άκουσμα, κάνοντας τη σχολική ζωή περισσότερο δημιουργική και ευχάριστη για τους μαθητές και τις μαθήτριές μας. Θα ήταν πράγματι σημαντικό αν μπορούσαμε μέσα σ' ένα σχολείο - ζωντανό κύτταρο να μεγαλώσουμε τα παιδιά μας κάτω από την ευεργετική επίδραση της μουσικής, οδηγώντας τα στην ανάπτυξη της κοινωνικότητας και της δημιουργικής φαντασίας (Πατιώ, 2019).

Η αναζήτηση του εσωτερικού ήχου της εικόνας, αποσκοπεί στη διαισθητική κατανόηση ευρύτερων κανόνων της αισθητικής, που διέπουν τις διαφορετικές μορφές τέχνης και στην ανακάλυψη των αναλογιών και αντιστοιχιών ανάμεσα στα σύμβολα, την εκφραστική γλώσσα και τους κώδικες επικοινωνίας μεταξύ της μουσικής και των εικαστικών τεχνών (Ι.Ε.Π. Aesop & Μαγαλιού 2018). Ο ίδιος εσωτερικός ήχος, την ίδια στιγμή, μπορεί να εκφραστεί από διαφορετικές τέχνες, ενώ θα προβάλλει η κάθε τέχνη εκτός από αυτόν τον γενικό ήχο και το ιδιάζον σ' αυτήν συν και θα προσθέτει μ' αυτόν τον τρόπο στον γενικό εσωτερικό ήχο έναν πλούτο και μια δύναμη, που δεν είναι δυνατόν να επιτευχθούν από μια τέχνη (Kandinsky, 1981).

Μέσα από τη σύνδεση της μουσικής με τις οπτικές τέχνες οι μαθητές/τριες ανακαλύπτουν ότι οι δύο μορφές τέχνης διέπονται από κοινές έννοιες (όπως επανάληψη και αντίθεση, μοτίβο/οστινάτο, υφή, θέμα και παραλλαγές) και αντιλαμβάνονται τους διαφορετικούς τρόπους με τους οποίους αυτές οι έννοιες εκφράζονται σε κάθε μορφή τέχνης.

Στο πλαίσιο της επίτευξης των στόχων της συγκεκριμένης διδακτικής πρότασης, η αξιοποίηση των νέων τεχνολογιών γίνεται μέσα από παιδαγωγικές προσεγγίσεις που προάγουν την κριτική, αναλυτική και δημιουργική σκέψη, τη συνεργατική μάθηση, την αυτενέργεια, τη λήψη πρωτοβουλιών, την εξερεύνηση και τον πειραματισμό (Γεωργάκη, 2003). Η τεχνολογία μπορεί να δημιουργήσει νέες δυνατότητες για το μάθημα της μουσικής, καθώς και να προσφέρει ευκαιρίες που προηγουμένως δεν ήταν εφικτές, ειδικά σε τομείς που αφορούν τη δημιουργικότητα, τη διαθεματικότητα, την ανάπτυξη κινήτρων και την τόνωση της αυτοεκτίμησης των μαθητών/τριών (ΥΠΓΒΜΘ, 2011β). Η μουσική τεχνολογία προωθεί τη συμμετοχικότητα, επειδή πολλοί στόχοι και δραστηριότητες μπορούν να επιτευχθούν με ευκολία, ακόμη και από τους/τις λιγότερο μουσικά καταρτισμένους/νες μαθητές/τριες (Hodges, 2001). Ο Swearingen (2003) παρατηρεί ότι η τεχνολογία MIDI ενθαρρύνει τους/τις αρχαίους να εισέλθουν στον κόσμο της μουσικής και αργότερα να επιζητήσουν την εκμάθηση ενός συμβατικού μουσικού οργάνου. Η τεχνολογία θεωρείται ως ένα επιπλέον εργαλείο για την εξυπηρέτηση ευρύτερων μουσικών στόχων και ο τρόπος με τον οποίο χρησιμοποιείται στην εκπαιδευτική διαδικασία είναι καθοριστικός παράγοντας σε σχέση με την αποτελεσματικότητά της.

Στην παρούσα εργασία παρουσιάζεται μια διαθεματική διδακτική πρόταση, στο πλαίσιο της οποίας επιχειρείται η καλλιέργεια του μουσικού γραμματισμού – μέσα από την προσπάθεια ηχοποίησης της εικόνας–σε συνδυασμό με τον ψηφιακό γραμματισμό και κατατίθεται η εμπειρία υλοποίησής τους. Οι μαθητές/τριες κλήθηκαν να παρατηρήσουν διακοσμητικά σχέδια της ελληνικής λαϊκής τέχνης, να εντοπίσουν τα επαναλαμβανόμενα διακοσμητικά μοτίβι σε αυτά, να τα αποτυπώσουν ως ψηφίδες σε τετράδιο αριθμητικής, να μετασχηματίσουν τα σχέδια αυτά σε μελωδίες χρησιμοποιώντας την πεντατονική κλίμακα του Ντο, να αναπτύξουν δεξιότητες παραγωγής και εκτέλεσης μουσικών ιδεών από αυτά και τέλος να ενορχηστρώσουν τις μουσικές τους ιδέες χρησιμοποιώντας το πρόγραμμα επεξεργασίας μουσικού κειμένου MuseScore. Η διδακτική αυτή παρέμβαση υλοποιήθηκε στην Α΄ τάξη Γυμνασίου του Πειραματικού Σχολείου του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης κατά τα σχολικά έτη 2018-19 και 2019-20, στο πλαίσιο διδασκαλίας της Β΄ Ενότητας με τίτλο «Υφαίνω μουσική» του μαθήματος της μουσικής.

2. Αποσαφήνιση όρων

2.1 Τα διακοσμητικά σχέδια της ελληνικής λαϊκής τέχνης

Με τον όρο λαϊκή τέχνη χαρακτηρίζουμε την ελληνική τέχνη των δύο τελευταίων αιώνων της τουρκοκρατίας. Η ελληνική λαϊκή τέχνη έχει τις ρίζες της στο Βυζάντιο. Έχει επηρεαστεί, επίσης, από την τέχνη της Ανατολής και της Δύσης. Συγγενεύει, μάλιστα, ιδιαίτερα με την τέχνη των άλλων βαλκανικών λαών. Τα έργα της είναι δημιουργίες ανθρώπων που δε διδάχτηκαν την κάθε μορφή τέχνης σε σχολές, αλλά από έμπειρους τεχνίτες. Η ελληνική λαϊκή τέχνη εκφράζεται με διάφορες μορφές, κυριότερες από τις οποίες είναι: η αρχιτεκτονική, η ζωγραφική, η γλυπτική, η υφαντική, η κεντητική, η μεταλλοτεχνία, η

κεραμική, η επιπλοιοία και η κατασκευή της φορεσιάς. Μεγάλη είναι η ποικιλία των διακοσμητικών μοτίβων που παριστάνονται στα έργα της λαϊκής μας τέχνης. Άλλοτε είναι γεωμετρικά σχέδια, άλλοτε σκηνές από την καθημερινή ζωή (γάμος, χορός, κυνήγι κ.α.) και άλλοτε έχουν συμβολικό ή μαγικό χαρακτήρα (φίδι, σταυρός, γλάστρα, πετεινός, άγιος). Υπάρχουν, επίσης, και θέματα που προέρχονται από τον αρχαίο και τον βυζαντινό κόσμο, όπως η γοργόνα και ο δικέφαλος αετός (Αμπελιώτης κ.ά., 2007). Στις φυτικές συνθέσεις κυριαρχούν η τουλίπα, ο υάκινθος, το τριαντάφυλλο και το γαρύφαλλο, όλα θέματα ανατολικής καταγωγής, που όμως η χαρακτηριστική για την ελληνική αισθητική παράδοση, αντίληψη του μέτρου, τα υπέταξε σε αυστηρές, σύμμετρες – συνήθως εραλδικές – και ρυθμικά εναλλασσόμενες συνθέσεις. Η λαϊκή τέχνη δημιουργεί αντικείμενα χρηστικά, στα οποία η έμφυτη καλλιτεχνία των ελλήνων, αντλώντας ατέρμονη έμπνευση από τη ζωή και την παράδοση τούτου του τόπου, διατυπώνεται σε φόρμες δυναμικές και άλκιμες, με διακόσμηση που συντάσσεται σε χορό γεωμετρικών μοτίβων διαπλέκει εύσχημα τον άνθρωπο και τη φύση σε συμβολισμούς ευδαιμονικούς και ευγονικούς, με θαλερά χρώματα και ρέουσες σχεδιαστικές γραμμές που ανάγουν σε πολύτιμο αντικείμενο τέχνης το πιο απλό, ταπεινό χειροτέχνημα (Ζώρα, 1995).

2.2 Οστινάτο (ostinato)

Το οστινάτο είναι μια τεχνική σύνθεσης κατά την οποία ένα μουσικό σχήμα μικρής διάρκειας επαναλαμβάνεται πολλές φορές ενώ ταυτόχρονα ακούγεται η κύρια μελωδία του. Μπορεί να ακούγεται σε μέρος ενός μουσικού έργου ή σε ολόκληρο το έργο. Το οστινάτο μπορεί να είναι ρυθμικό, μελωδικό, αρμονικό ή συνδυασμός των προηγούμενων.

2.3 Η Πεντατονική κλίμακα και τα χαρακτηριστικά της

Η πεντατονική κλίμακα είναι κλίμακα με ιδιαίτερο χρώμα, με... «εξωτικό» άκουσμα. Αποτελείται από πέντε φθόγγους και συναντάται στη λαϊκή μουσική πολλών λαών (ελληνική, ουγγρική, ινδιάνικη, κινεζική, σκωτσέζικη, κλπ.). Σχηματίζεται ως εξής: επιλέγεται η βασική νότα της κλίμακας π.χ. Ντο. Στη συνέχεια σχηματίζουμε αλληπάλληλα διαστήματα 5^{ης} καθαρής: ντο-σολ, σολ-ρε, ρε-λα, λα-μι. Στην Εικόνα 1 παρουσιάζονται οι νότες ντο, ρε, μι, σολ, λα, που σχηματίζουν την πεντατονική κλίμακα του Ντο.

Εικόνα 1. Πεντατονική κλίμακα του Ντο

Χαρακτηριστικό της πεντατονικής κλίμακας είναι ότι ανάμεσα στις νότες της δεν σχηματίζονται διαστήματα ημιτονίων. Έτσι ελαχιστοποιείται η παραφωνία νοτών που παίζονται μαζί από διαφορετικά όργανα. Η γοητεία της κλίμακας αυτής είναι η μελωδικότητά της. Με όποια σειρά κι αν τοποθετηθούν οι νότες το αποτέλεσμα είναι εύηχο.

Η μουσική σε πεντατονικές κλίμακες βοηθά στην ανάπτυξη δεξιοτήτων εκτέλεσης, αυτοσχεδιασμού και ακρόασης. Χωρίς τον προσαγωγέα (7^η βαθμίδα) που οδηγεί στην τονική και χωρίς την 4^η βαθμίδα η οποία οδηγεί προς τα κάτω, η πεντατονική κλίμακα αποτελεί ένα είδος κλίμακας που «επιπλέει». Ο/Η μαθητής/τρια που δημιουργεί/αυτοσχεδιάζει μπορεί να ξεκινήσει και να σταματήσει την εκτέλεση/αυτοσχεδιασμό του/της σε οποιοδήποτε σημείο και δεν είναι υποχρεωμένος/η να τελειώσει τη μελωδία του/της στο Ντο. Το αποτέλεσμα θα εξακολουθήσει να είναι αρμονικό. (Σταυρίδης κ.α., 2011).

2.4 Γραφική παρτιτούρα (graphic score)

Οι γραφικές παρτιτούρες είναι ένας διαφορετικός τρόπος για να γράφουμε μουσική, πέρα από την κλασική παρτιτούρα με το πεντάγραμμο, τα κλειδιά, τις νότες, τις παύσεις, κλπ. Αποτυπώνουμε τον ήχο χρησιμοποιώντας σχήματα, χρώματα, σύμβολα αλλά και στοιχεία δανεισμένα από την κλασική μουσική σημειογραφία. Οι γραφικές παρτιτούρες δημιουργήθηκαν ήδη το 1950 από συνθέτες όπως ο Penderecki, ο Stockhausen, ο Ξενάκης ο Ligeti και πολλοί άλλοι (Πατιώ, 2019). Στην Εικόνα 2(Δημητρακοπούλου κ.ά., 2010) παρουσιάζεται ένα παράδειγμα γραφικής παρτιτούρας.

Εικόνα 2. Γραφική παρτιτούρα

2.5 Ηχοποίηση (sonification) της εικόνας

Πρόκειται για τη δημιουργία ήχων με ποικίλα μέσα για να αποδοθεί μουσικά/ηχητικά μια εικόνα, καθώς και τα συναισθήματα που αυτή εκφράζει(ΥΠ.Δ.Β.Μ.Θ., 2011α). Ενσωματώνει μηχανισμούς απρόβλεπτης υποκειμενικής ανάγνωσης, οι οποίοι διέπουν καθοριστικά την πρόσληψη κάθε έργου τέχνης. Το σημείο έναρξης της περιπέτειας είναι ο διάλογος ανάμεσα στη μουσική και την εικόνα (Πατιώ, 2019).

2.6 Ψηφιακός γραμματισμός και μουσική

Ο όρος ψηφιακός γραμματισμός, αναφέρεται στις διαφοροποιημένες ικανότητες και δεξιότητες των χρηστών να χρησιμοποιούν διάφορα μέσα που συσχετίζονται με ψηφιακή μορφή (Sofos, 2010).

Ο ψηφιακός μουσικός γραμματισμός αφορά σε γνώσεις και δεξιότητες για τις νέες τεχνολογίες και, ειδικότερα την ψηφιακή μουσική κουλτούρα της εποχής μας. Τα ψηφιακά εργαλεία έχουν θέση στη μουσική εκπαίδευση αλλά με όρους μουσικοπαιδαγωγικούς. Αν η τεχνολογία είναι ο τρόπος, η παιδαγωγική είναι πάντα η λειτουργία. Η αξιοποίηση των

ψηφιακών μέσων για τη μουσική διδασκαλία-μάθηση αποκτά σημασία στο σημείο όπου γίνεται εντός σαφώς καθορισμένων εκπαιδευτικών στόχων (Κοκκίδου, 2016).

Οι ψηφιακές εφαρμογές της μουσικής μπορούν να χωριστούν σε τέσσερις κατηγορίες: 1) υλικό για τη μουσική εκπαίδευση (παρτιτούρες, συγχορδίες, μαθήματα, κ.α.) 2) μουσικά παιχνίδια που προσφέρουν εμπειρίες 3) εργαλεία (π.χ. για ηχογράφηση και επεξεργασία του μουσικού υλικού, για κούρδισμα οργάνων) και 4) εικονικά μουσικά όργανα (Gouzouasis & Bakan, 2011).

2.7 MuseScore

Το MuseScore είναι ένα ελεύθερο λογισμικό επεξεργασίας μουσικού κειμένου για τα Windows, MacOS και Linux. Οι νότες εισάγονται σε μία «εικονική παρτιτούρα», υπάρχει απεριόριστος αριθμός συστημάτων, μέχρι και τέσσερις φωνές ανά πεντάγραμμα, εύκολη και γρήγορη εισαγωγή μουσικών φθόγγων με το ποντίκι, το πληκτρολόγιο ή μέσω MIDI, ενσωματωμένο sequencer και FluidSynth software synthesizer, εισαγωγή και εξαγωγή MusicXML και Standard MIDI αρχείων. Είναι πλήρως εξελληνισμένο χάρη στην μετάφρασή του από το Τμήμα Μουσικών Σπουδών του Ιονίου Πανεπιστημίου (<https://musescore.org/>) (Αλεξούδα & Πατιώ, 2018).

3. Διδακτικό Παράδειγμα-Πρόταση

Στο πλαίσιο της καλλιέργειας της καλλιτεχνικής έκφρασης των εφήβων, παρουσιάζεται ένα παράδειγμα-πρόταση για τη διδασκαλία του ρυθμικού και μελωδικού οστινάτο καθώς και της πεντατονικής κλίμακας μέσα από την ηχοποίηση διακοσμητικών σχεδίων της ελληνικής λαϊκής τέχνης, που υλοποιήθηκε με βάση το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών της μουσικής (ΥΠ.Δ.Β.Μ.Θ., 2011α), κατά τα σχολικά έτη 2018-19 και 2019-20 στην Α΄ τάξη του Γυμνασίου. Το παράδειγμα-πρόταση σχεδιάστηκε για την Β΄ Ενότητα «Υφαίνω μουσική» του μαθήματος μουσικής.

3.1 «Αν τα διακοσμητικά σχέδια της Ελληνικής Λαϊκής Τέχνης ήταν Μουσική, πως θα ακουγόταν;» - Περιγραφή Εκπαιδευτικού Σεναρίου

Αναπτύσσεται σε 3 διδακτικές ώρες.

1^η διδακτική ώρα: Αφιερώνεται στην προετοιμασία των μαθητών/τριών. Οι μαθητές/τριες παρακολουθούν από το YouTube την παρουσίαση του Soundweaving Project της σχεδιάστριας Zsanett Szirmay και του συνθέτη Bálint Tárkány-Konács από την Ουγγαρία, που παρουσιάστηκε το 2014 στην Vienna Design Week (<http://soundweaving.hu/en/>), έτσι ώστε να κατανοήσουν τον μετασχηματισμό διακοσμητικών σχεδίων της λαϊκής τέχνης σε μελωδίες. Στη συνέχεια, ο/η εκπαιδευτικός προβάλλει, με χρήση βιντεοπροβολέα, επιλεγμένα έργα της ελληνικής λαϊκής τέχνης από την υφαντική, την κεντητική, την αργυροχρυσοχοΐα,

την αρχιτεκτονική και της κεραμική (Εικόνα 3). Γίνεται συζήτηση στην ολομέλεια της τάξης όσον αφορά στα επαναλαμβανόμενα μοτίβιπου παρατηρούμε στην ελληνική λαϊκή τέχνη και έτσι οι μαθητές/τριες εισάγονται στην έννοια του οστινάτο.

Εικόνα 3. Το οστινάτο στην ελληνική λαϊκή τέχνη.

Στη συνέχεια γίνεται σύνδεση του επαναλαμβανόμενου διακοσμητικού σχεδίου με το οστινάτο στη μουσική.

Παρουσιάζεται στους/στις μαθητές/τριες το 4^ο μέρος, Καριγιόν(Carillon), από τη Σουίτα Αρ.1 «Αρλεζιάνα» (L' Arlésienne) του Ζωρζ Μπιζέ (George Bizet) (Εικόνα 4). Κατά την ακρόαση του μουσικού έργου, οι μαθητές/τριες παρακολουθούν συγχρόνως από το YouTube και την παρτιτούρα του έργου (<https://www.youtube.com/watch?v=Iz4VIApPeVU>). Ακολουθεί μια σύντομη συζήτηση έτσι ώστε οι μαθητές/τριες να διακρίνουν οπτικά και ακουστικά το κάθε μελωδικό οστινάτο που ακούγεται από διάφορα όργανα (π.χ. φυσικά κόρνα, άρπα, Β' βιολιά, βιολοντέλα, κοντραμπάσα, όμποε, κλαρινέτα, κλπ.)

IV. Carillon

Allegretto moderato (M. M. ♩ = 104)

Flöten I, II
Oboen I, II
Klarinetten in A I, II
Saxophon in Es I, II
Fagotte I, II
Hörner in F I, II, III, IV
Trompeten in A I, II, III, IV
Posaunen I, II, III
Pauken in G-clef u. E-clef
Harfe
Violine I
Violine II
Viola
Violoncello
Kontrabaß

51138

Εικόνα 4. “Carillon” από τη Σουίτα Αρ. 1 “L’Arlésienne” του George Bizet (απόσπασμα)

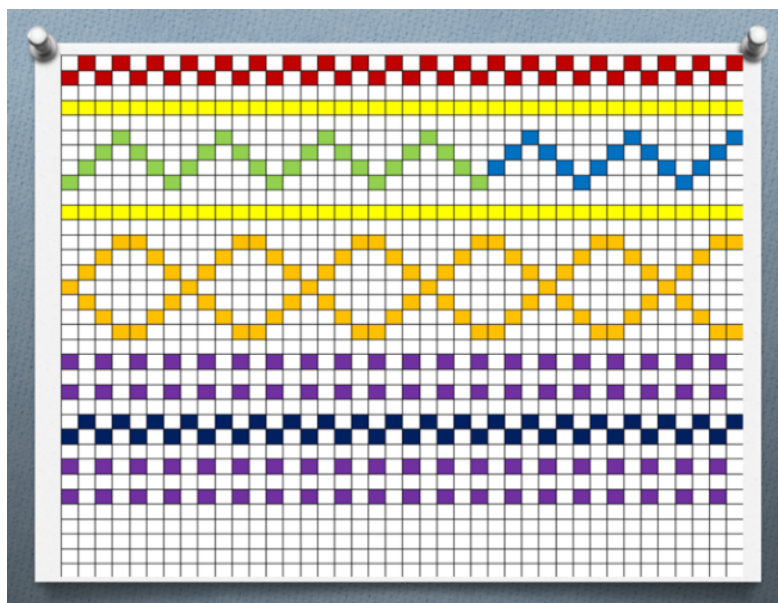
Στη συνέχεια παρουσιάζεται στους/στις μαθητές/τριες η πεντατονική κλίμακα. Αρχικά σχηματίζουν στο τετράδιό τους την επτατονική κλίμακα της Ντο μείζονος από την οποία στη συνέχεια, αφαιρώντας την 4^η και την 7^η βαθμίδα, δημιουργούν την πεντατονική κλίμακα του Ντο (ντο, ρε, μι σολ, λα). Ακολουθεί η μουσική πράξη/εξάσκηση στην κλίμακα αυτή: τα παιδιά μοιράζονται σε ομάδες στα μουσικά όργανα της τάξης, ένα παιδί μπορεί εύκολα να αυτοσχεδιάσει τη δική του μελωδία, ενώ οι ομάδες συνοδεύουν με οστινάτι – κάθε ομάδα αυτοσχεδιάζει μέχρι να καταλήξει στο δικό της μελωδικό οστινάτι.

2η διδακτική ώρα: Ο/Η εκπαιδευτικός, μέσα από κατευθυνόμενο διάλογο βοηθά τους/τις μαθητές/τριες να ανακαλέσουν στη μνήμη τους γνώσεις που απέκτησαν στο μάθημα της μουσικής κατά την διδασκαλία της Α΄ Ενότητας με τίτλο «Ρυθμός, ήχος και χρώματα» και που αφορούν στην γραφική παρτιτούρα. Ακολουθώντας προβάλλει, με χρήση βιντεοπροβολέα, απόσπασμα έργου από την ελληνική κεντητική λαϊκή τέχνη (Εικόνα 5), που παρουσιάστηκε κατά την 1^η διδακτική ώρα. Ζητά από τα παιδιά να εντοπίσουν τα επαναλαμβανόμενα μοτίβι που διακρίνουν, να τα μετασχηματίσουν σε οστινάτι, αποτυπώνοντας τις σταυροβελονιές ως ψηφίδες σε τετράδιο αριθμητικής και έτσι να δημιουργήσουν μια γραφική παρτιτούρα (Εικόνα 6). Η χρήση διαφορετικών χρωμάτων υποδηλώνει τα διαφορετικά οστινάτι.

Εικόνα 5. Τμήμα κεντήματος ελληνικής λαϊκής τέχνης

Εικόνα6. Μετασχηματισμός των οστινάτι ως ψηφίδες σε τετράδιο αριθμητικής.

Με αυτόν τον τρόπο προκύπτει μια γραφική παρτιτούρα, την οποία οι μαθητές/τριες καλούνται να αποδώσουν μουσικά χρησιμοποιώντας τα μουσικά όργανα της τάξης. Οι μαθητές/τριες χωρίζονται σε 8 ομάδες εργασίας. Σε κάθε ομάδα ανατίθεται η ηχοποίηση ενός οστινάτο χρησιμοποιώντας την πεντατονική κλίμακα του Ντο. Η 1η ομάδα αναλαμβάνει να «απεικονίσει» μουσικά το οστινάτο με το «κόκκινο χρώμα», η 2η ομάδα το οστινάτο με το «κίτρινο χρώμα», η 3η ομάδα το οστινάτο με το «πράσινο και μπλε χρώμα», η 4η & 5^η ομάδα συνεργατικά (επάνω και κάτω μελωδία) το οστινάτο με το «πορτοκαλί χρώμα», η 6^η ομάδα το 1^ο οστινάτο με το «μωβ χρώμα», η 7η ομάδα το οστινάτο με το «σκούρο μπλε χρώμα» και η 8^η ομάδα το 2^ο οστινάτο με το «μωβ χρώμα». Οι ομάδες αποφασίζουν ποια μουσικά όργανα θα χρησιμοποιήσουν, αν θα χρησιμοποιήσουν τη φωνή τους, ή συνδυασμό όλων αυτών, συζητούν, δοκιμάζουν ήχους, συνθέτουν, καταγράφουν το οστινάτο τους σε πεντάγραμμο, συνεργάζονται, ενορχηστρώνουν και εκτελούν τις συνθέσεις τους. Κάθε ομάδα αναλύει και παρουσιάζει τη σύνθεσή της στην ολομέλεια της τάξης. Τέλος, οι 8 ομάδες εκτελούν συγχρόνως τις συνθέσεις τους, έτσι ώστε να αποδοθεί συνολικά μουσικά το κέντημα/γραφική παρτιτούρα. Η εκτέλεση αυτή η ηχογραφείται με χρήση συσκευών κινητού

τηλεφώνου. Η δραστηριότητα ολοκληρώνεται με την ακρόαση της ηχογράφησης, την συζήτηση και αξιολόγησή της στην ολομέλεια της τάξης.

3η διδακτική ώρα: Η δραστηριότητα λαμβάνει χώρα στο εργαστήριο πληροφορικής (ή στον Η/Υ της τάξης) όπου ο/η εκπαιδευτικός έχει φροντίσει να εγκατασταθεί το πρόγραμμα MuseScore.

Αρχικά ο/η εκπαιδευτικός μοιράζει στις 8 ομάδες που δημιουργήθηκαν κατά την 2^η διδακτική ώρα, το φύλλο εργασίας της Εικόνας 7 (Πατιώ κ.ά., 2018), έτσι ώστε οι μαθητές/τριες να εξοικειωθούν με τη χρήση του προγράμματος MuseScore.

Φύλλο Εργασίας: Εισαγωγή στο πρόγραμμα MuseScore

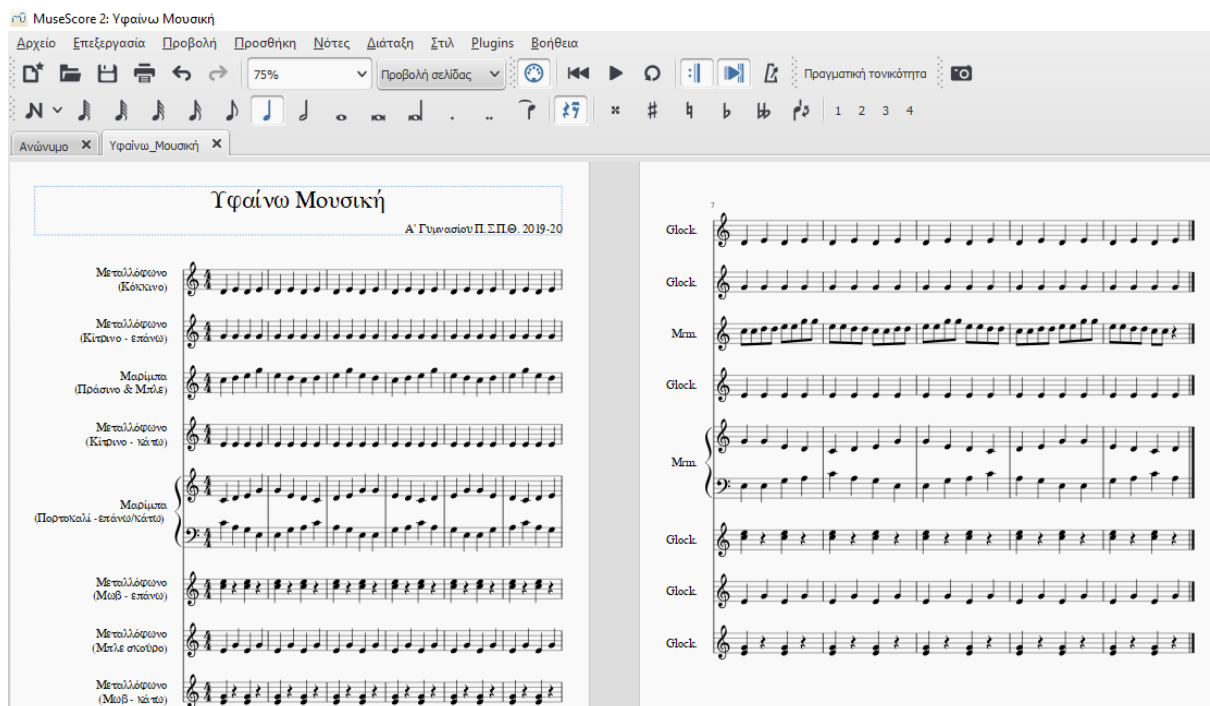

Εργαζόμενοι/ες στις ομάδες της προηγούμενης διδακτικής ώρας υλοποιήστε τα εξής στο λογισμικό επεξεργασίας μουσικού κειμένου MuseScore:

- ☞ Δημιουργήστε μια νέα παρτιτούρα.
- ☞ Εισάγετε τον τίτλο της σύνθεσής σας καθώς το όνομα της ομάδας σας και πατήστε «επόμενο».
- ☞ Επιλέξτε «επιλογή οργάνων».
- ☞ Επιλέξτε το μουσικό όργανο της αρεσκείας σας.
- ☞ Επιλέξτε την «ετικέτα οπλισμού» και πατήστε «επόμενο».
- ☞ Επιλέξτε την «Ετικέτα χρόνου» και τον «Αριθμό των μέτρων» και πατήστε «τέλος».
- ☞ Εισάγετε τις νότες ως εξής:
  - ☞ Κάντε κλικ στο κουμπί «Εισαγωγή Νότας».
  - ☞ Κάντε κλικ σε μια αξία νότας.
  - ☞ Κάντε κλικ μέσα στο πεντάγραμμο.
- ☞ Συνεχίστε μέχρι να ολοκληρωθεί η εισαγωγή της σύνθεσής σας.
- ☞ Κάντε κλικ στο πλήκτρο «Αρχή ή σταμάτημα αναπαραγωγής» για να ακούσετε τη σύνθεσή σας.
- ☞ Κάντε κλικ στο πλήκτρο «Τέμπο» για να τροποποιήσετε την ταχύτητα αναπαραγωγής.
- ☞ Να αποστείλετε το τελικό αρχείο MuseScore στο e-mail του/της εκπαιδευτικού.

Εικόνα7. Φύλλο Εργασίας: Εισαγωγή στο πρόγραμμα MuseScore.

Κάθε ομάδα καλείται να συνεργαστεί και να επεξεργαστεί τη σύνθεσή της χρησιμοποιώντας το MuseScore. Στη συνέχεια όλες οι ομάδες συνεργάζονται και εισάγουν το οστινάτο τους στην τελική παρτιτούρα, όπως φαίνεται στην Εικόνα 8.

Εικόνα8. Η ενορχήστρωση των μαθητών/τριών στο MuseScore.

Ακολουθεί παρουσίαση της midi εκτέλεση της σύνθεσης των παιδιών στην ολομέλεια της τάξης. Γίνεται διάλογος μεταξύ των μαθητών/τριών, κατά τον οποίο καλούνται να κρίνουν το τελικό αποτέλεσμα και να εκφραστούν όσον αφορά την εμπειρία της εκπόνησης του σεναρίου. Ο/Η εκπαιδευτικός ενθαρρύνει και συντονίζει τη διάδραση μεταξύ των μελών των ομάδων. Τέλος, το οπτικοακουστικό προϊόν αναρτάται στις δραστηριότητες μουσικής της ιστοσελίδας της σχολικής μονάδας (<http://www.nano-micro.gr/omilos/?p=2630>). Προκειμένου να διερευνηθεί καλύτερα η υλοποίηση της διδακτικής πρότασης χρησιμοποιείται ηλεκτρονικό ερωτηματολόγιο, το οποίο οι μαθητές/τριες απαντούν ανώνυμα.

Παρακάτω κατατίθεται η εμπειρία της υλοποίησης της διδακτικής πρότασης που παρουσιάστηκε, με στόχο τη διάχυση της εμπειρίας που αποκτήθηκε μέσω αυτής, ως καλής πρακτικής για τη διδασκαλία της μουσικής στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση.

3.2 Η εμπειρία της υλοποίησης

Η διδακτική πρόταση υλοποιήθηκε κατά τα σχολικά έτη 2018-19 και 2019-20 στην Α' τάξη του Γυμνασίου του Πειραματικού Σχολείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, στο πλαίσιο του μαθήματος της μουσικής. Συμμετείχαν συνολικά 104 μαθητές/τριες (52 αγόρια και 52 κορίτσια). Με βάση την παρατήρηση της διδακτικής διαδικασίας, τα παραδοτέα των μαθητών/τριών και τις απαντήσεις τους στα ανώνυμα ηλεκτρονικά ερωτηματολόγια, όλοι/όλες οι μαθητές/τριες έδειξαν μεγάλο ενδιαφέρον και ενθουσιασμό, είχαν ενεργό συμμετοχή, πήραν πρωτοβουλίες, αλληλεπίδρασαν και δεν παρατηρήθηκαν προβλήματα στη

λειτουργία των ομάδων, ούτε διαπιστώθηκαν ιδιαίτερες δυσκολίες στα διάφορα στάδια υλοποίησης της διδακτικής πρότασης. Η εξοικείωση με την ομαδική δουλειά ακόμη και όταν είχε προστριβές, ήταν φοβερά ευεργετική για τα παιδιά καθώς «αναγκάζονταν» άλλοτε να πάρουν πρωτοβουλίες και άλλοτε να κάνουν πίσω. Οι μαθητές/τριες βρήκαν πολύ ενδιαφέρουσες τις δραστηριότητες ηχοποίησης διακοσμητικού σχεδίου κεντήματος ελληνικής λαϊκής τέχνης, κατανόησαν πλήρως την έννοια του οστινάτο, απέκτησαν αυτοπεποίθηση αυτοσχεδιάζοντας στην πεντατονική κλίμακα του Ντο και δεν συνάντησαν ιδιαίτερες δυσκολίες στη χρήση του λογισμικού ψηφιακής επεξεργασίας μουσικού κειμένου MuseScore. Ανέπτυξαν τις δεξιότητές τους στη μουσική, καλλιέργησαν σημαντικές δεξιότητες ψηφιακού γραμματισμού και απέκτησαν γνώσεις μέσα από μια γόνιμη διαδραστική διαδικασία.

4. Συμπεράσματα

Αποτιμώντας την εμπειρία της προσέγγισης των διακοσμητικών σχεδίων της ελληνικής λαϊκής τέχνης μέσω της αναζήτησης του εσωτερικού ήχου αυτών, γίνεται φανερό πως οι μαθητές/τριες βρίσκουν μια διέξοδο για πειραματισμό και αναλυτική προσέγγιση, εμπλέκονται ενεργά και δημιουργικά στη διαδικασία της μάθησης, προσεγγίζουν κριτικά τον ψηφιακό γραμματισμό στη μουσική και τέλος, μαθαίνουν να «διαβάζουν» τον κόσμο και να δίνουν νόημα στις πληροφορίες – ηχητικές και οπτικές – με άλλα μέσα, πέρα από τα παραδοσιακά. Η Μωραΐτη (1997) παρατηρεί ότι τα παιδιά μαγεύονται από την επαφή με έναν κόσμο περασμένο, για τον οποίον θέλουν να έχουν εικόνα, ακόμα κι εκείνη της δικής τους προσέγγισης.

Η καλλιέργεια εγγράμματων μαθητικών ταυτοτήτων επετεύχθη μέσα από τον προσεκτικό σχεδιασμό των δραστηριοτήτων, βάσει των δυνατοτήτων των μαθητών/τριών, αλλά και την επιλογή εύχρηστου λογισμικού επεξεργασίας μουσικού κειμένου.

Οι Βασιλειάδης και Ζεάκης-Γλυνιάς (1993) μας καλούν να αναλογιστούμε πως για να λυθούν τα νέα διδακτικά προβλήματα, θα πρέπει σήμερα οι εκπαιδευτικοί να συνειδητοποιήσουμε, ότι είμαστε οι τολμηροί εξερευνητές για την κατάκτηση ενός νέου κόσμου. Κατάκτηση, στην οποία θα πρέπει αποφασιστικά ν' αφιερωθούμε, και στην ανάγκη, χωρίς καθόλου να στρέψουμε το βλέμμα μας προς τα πίσω.

Η διδακτική πρόταση που παρουσιάζεται στην εργασία αυτή θα μπορούσε να προσαρμοστεί έτσι ώστε να αξιοποιηθεί και στις απαιτήσεις και ανάγκες του μαθήματος μουσικής της Β΄ τάξης του Γυμνασίου και συγκεκριμένα στο πλαίσιο διδασκαλίας του κεφαλαίου «Ο γύρος της Ελλάδας – Με βιολί σαντουροβιόλι», του μαθήματος μουσικής της Γ΄ τάξης του Γυμνασίου και συγκεκριμένα στο πλαίσιο διδασκαλίας του κεφαλαίου «Το ταξίδι της μουσικής στον 20ο αιώνα – Μουσικοί πειραματισμοί και ανατροπές», καθώς και του μαθήματος επιλογής «Καλλιτεχνική Παιδεία – Μουσική» της Α΄ Τάξης του Γενικού Λυκείου και συγκεκριμένα στο πλαίσιο διδασκαλίας των κεφαλαίων «Εξπρεσιονισμός» και «Ελληνική εθνική μουσική σχολή».

Βιβλιογραφικές αναφορές

Ξενόγλωσσες

- Gouzouasis, P., & Bakan, D. (2011). *The future of music making and music education in a transformative digital world*. The UNESCO Observatory e-journal, 2(2). Retrieved from http://education.unimelb.edu.au/__data/assets/pdf_file/0003/1106229/012_GOUZOUASIS.pdf
- Hodges, R. (2001). Using ICT in Music Teaching. In Philpott, C. and Plummeridge, C. (eds). *Issues in Music Teaching*, pp.170-181. London: Routledge.
- Kandinsky, W. (1981). *Για το Πνευματικό στην Τέχνη*, μτφ. Μ. Παράσχης. Αθήνα: Νεφέλη.
- Sofos, A., (2010). *Digital Literacy as a Category of Media competence and Literacy - an Analytical Approach of Concepts and Presuppositions for Supporting Media Competence at School*. In: Bauer, P., Hoffmann, H. & Mayrberger, K. (Eds.), *Fokus Medienpädagogik - Aktuelle Forschung-und Handlungsfelder* (pp. 62-82). München: kopaed
- Swearingen, K., D. (2003). *A Philosophy and Strategies for Technology in Music Education in MENC 'Why Technology in the Music Classroom?' in Spotlight on Technology in the Music classroom*. The National Association of Music Educators.

Ελληνόγλωσσες

- Αλεξούδα, Γ. & Πατιώ, Μ. (2018). Οι προκλήσεις της Πληροφορικής στα σχέδια έρευνας/εργασίας Μουσικής: Διδακτικά παραδείγματα και προτάσεις. *εκπ@ιδευτικός κύκλος, Τόμος 6, Τεύχος 1, 2018, σ.σ.112-129*.
- Αμπελιώτης, Κ., Αποστολόπουλος, Κ., Γεωργιτσογιάννη, Ε., Γιαννακούλια, Μ., Κροκίδη, Ε., Προβατάρη, Σ. & Σαΐτη, Α. (2007). *Οικιακή Οικονομία Β' Γυμνασ.* Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων.
- Βασιλειάδης, Σ., Ζεάκης-Γλυνιάς, Α. (1993). *Η Μουσική στον αιώνα μας, Α' τάξη Λυκείου-α' μέρος*. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων.
- Γεωργάκη, Α. (2003): *Τα νέα εργαλεία της Μουσικής Πληροφορικής στη μουσική εκπαίδευση και έρευνα*, Διάλεξη Μάιος 2003, Τμήμα Λαϊκής και Παραδοσιακής Μουσικής, ΤΕΙ Ηπείρου, Άρτα.
- Δημητρακοπούλου, Μ., Τζένου, Μ. & Ανδρούτσος, Π. (2010). *Μουσική Γ' Γυμνασίου, Τετράδιο Εργασιών*. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων.
- Ζώρα, Π. (1995). *Ελληνική Τέχνη, Λαϊκή Τέχνη*. Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών.
- Ι.Ε.Π. Aesop & Μαγαλιού, Μ. (2018). *Όταν οι ήχοι συναντούν τα χρώματα*. Ανακτήθηκε στις 26 Νοεμβρίου 2019 από τη διεύθυνση: <http://aesop.iep.edu.gr/node/19724>
- Κοκκίδου, Μ. (2016). Μουσικοί Γραμματισμοί στον Απόηχο του Μεταμοντερνισμού: από την άγνοια στη συνείδηση. Στο Κοκκίδου Μ. και Διονυσίου Ζ. (επιμ.), *Πρακτικά 7ου*

Συνέδριο της Ελληνικής Ένωσης για τη Μουσική Εκπαίδευση, “Μουσικός Γραμματισμός: Τυπικές και Άτυπες Μορφές Μουσικής Διδασκαλίας-Μάθησης”, σ.σ. 3-36. Θεσσαλονίκη.

- Μωραΐτη, Τ. (1997). *Λαϊκή Παράδοση και Σχολείο*, Αθήνα: Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα.
- Πατιώ, Μ. (2019). Οι ηχητικές δυνατότητες της εικόνας: Διδακτικά παραδείγματα και προτάσεις. *εκπ@ιδευτικός κύκλος*, Τόμος 7, Τεύχος 2, 2019, σ.σ.123-139.
- Πατιώ, Μ., Μποζέλου, Μ. & Αλεξούδα, Γ. (2018). Η γοητεία της ακολουθίας Fibonacci στη Μουσική: Διαθεματικό Διδακτικό Σενάριο με αξιοποίηση των Τ.Π.Ε., Στο: Ε.Π. Κολτσάκης, Ι.Μ.Σαλονικίδης (επιμ.), *Πρακτικά του 5ου Πανελληνίου Εκπαιδευτικού Συνεδρίου Κεντρικής Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη 27, 28 & 29 Απριλίου 2018* (σ.σ. 77-88). Θεσσαλονίκη: ISBN: 978-960-99301-3-0 (τ. 1).
- Σταυρίδης, Μ., Σκορδή, Μ., Χατζηγεωργίου-Λυμπουρή, Α. (2011). *Μουσική Α΄ Γυμνασίου*. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων.
- ΥΠ.Δ.Β.Μ.Θ. (2011α). *Πρόγραμμα Σπουδών Μουσικής στο Γυμνάσιο*. Ανακτήθηκε 26/11/2019 από τη διεύθυνση: http://ebooks.edu.gr/info/cps/13deppsaps_Mousikis.pdf
- ΥΠ.Δ.Β.Μ.Θ. (2011β). *Πρόγραμμα Σπουδών για το «Νέο Σχολείο»- πεδίο: Πολιτισμός - Δραστηριότητες Τέχνης για την Υποχρεωτική Εκπαίδευση (πρόταση β΄)*. Ανακτήθηκε 26/11/2019 από τη διεύθυνση: <http://repository.edulll.gr/edulll/handle/10795/2014>

Αναφορές στο Διαδίκτυο

- George Bizet, *L' Arlésienne* Ανακτήθηκε από τη διεύθυνση:
<https://www.youtube.com/watch?v=Iz4VIApPeVU>
- Soundweaving. Ανακτήθηκε από τη διεύθυνση: <http://soundweaving.hu/en/>
- Μουσικές Δράσεις-Πειραματικό Σχολείο Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκη. Ανακτήθηκε από τη διεύθυνση: <https://pspth.edu.gr/gymnasio-lykio/mousikes-drasis/>
- Ο δικτυακός τόπος του MuseScore - <https://musescore.org/>